

Illés Kornél András

Távol-keleti pénztörténet II.: India

Eredeti megjelenés:

<https://ujkor.hu/content/tavol-keleti-penztortenet-india>
2017. augusztus 13.

A pénz és az azt megtestesítő fizetőeszközök megkerülhetetlen szereplői az emberi civilizáció történetének, a pénz múltjának bizonyos elemei pedig számos esetben összekötő kapocsként funkcionáltak a világ különböző kultúráinak történetei között. Ugyanakkor számos olyan hagyomány is kialakult a fizetőeszközök több ezer éves fejlődése során, amely különlegessé tette az egyes pénzrendszereket. A cikkünkben a világ két olyan területére szeretnénk kalauzolni az olvasót, melyek múltbeli fizetőeszközeit tanulmányozva számos sajátos hagyományra bukkanhatunk.

Az indiai szubkontinens első valódi érméi az úgynevezett beütött bélyeges pénzek voltak. Ezek gyakran szögletes, máskor kerek vagy elliptikus alakú ezüstdarabok voltak, amelyekbe az egyik oldalukon különböző bélyegeket ütöttek. A bélyegek formakincse rendkívül változatos volt, megjelent rajtuk a természeti környezet, a mindennapi élet tárgyai csakúgy, mint különféle vallási szimbólumok. A beütött bélyeges ezüstpénzekkel párhuzamosan kezdtek forgalomba kerülni öntéses technológiával készült, az ezüstpénzek bélyegeinek motívumaihoz hasonló érmeképpel¹ rendelkező réz érmék is. A beütött bélyeges ezüstpénzek és réz kortársaik azonban nem csak az indiai pénztörténet legkorábbi darabjaiként bírnak kiemelkedő jelentőséggel. Ezek az érmék alapozták meg az indiai pénzverés alapvető formakincsét. Például a későbbi érméken megjelenő egyes szimbolikus elemek jelentős része is ezeken az érméken tűnt fel először, de az indiai fizetőeszközök között sokáig jelen levő szögletes forma is innen ered.²

Beütött bélyeges indiai ezüsterme, Kr. e. 346-330 (Forrás: numismatics.org)

¹ Érmeképpnek nevezi a pénztörténeti szakirodalom az érmén megjelenő képek, díszítőelemek és feliratok összességét.

² A beütött bélyeges pénzekre vonatkozóan ld.: *Cribb, Joe*: The Origins of the Indian Coinage Tradition. In: *South Asian Studies*, 19. (2003.) 1. sz. 1–19. p.; *Williams, Jonathan*: i.m. 111–115. p.

Ennek az alapvetően az érmék megjelenését meghatározó hagyománynak a pénzről alkotott, az európaiától jelentősen eltérő indiai felfogás ad különösen nagy jelentőséget. Ahogyan azt Niall Ferguson *A pénz felemelkedése* című munkájában kifejti: a pénz értékét alapvetően a belé vetett bizalom határozza meg. A bizalom aziránt, hogy a valamiért (munkáért, mezőgazdasági terményért, ipari termékért, szellemi alkotásért stb.) kapott pénzt a későbbiekben a tulajdonosa valamilyen más, a pénz elméleti értékének megfelelő értékű dologra tudja beváltani.³ Ennek a bizalomnak az alapját az általunk vizsgált korszakban a nyugati világban az állam garantálta. Ez megjelent a pénzt megtestesítő érméken is, a fizetőeszközökön valamilyen módon megjelölték az adott területen pénzverési joggal rendelkező, egyúttal az államhatalmat képviselő kibocsátót. Tehát a pénz értékére vonatkozó garancia, így pedig a pénzbe vetett bizalom is erőteljesen a kormányzathoz kötődött. Indiában ez egészen másképp volt, az érmék egy jó részén meg sem jelölték a kibocsátót. Itt alapvetően nem az állam garanciája biztosította a pénzbe vetett bizalmat, hanem a pénz formai jegyei. Ha egy érme megjelenése megfelelt a társadalomban élő elvárásnak, és megjelentek rajta bizonyos szimbolikus jelek, akkor az adott érmét érvényesnek tekintették. Tehát a beütött bélyeges pénzek által megteremtett formai hagyománynak azért volt kiemelkedően fontos szerepe, mert ez biztosította, hogy a lakosság elfogadja az adott érmét fizetőeszközként. Ugyanakkor nem szabad azt gondolnunk, hogy ez valamiféle merev norma lett volna. A formai hagyomány az évszázadok során számos külső hatást magába olvasztott, ily módon új jegyekkel gazdagítva önmagát.⁴

³ *Ferguson, Niall: A pénz felemelkedése.* Ford.: Nagy Márta. Scolar. Bp., 2016. 21–35. p.

⁴ A pénzről alkotott indiai felfogással kapcsolatban ld.: *Cribb, Joe: i.m.; Williams, Jonathan: i.m.* 122–127. p.

Mielőtt azonban rátérnék az indiai pénzverést ért külső hatások bemutatására, szeretnék röviden kitérni egy másik területre, ahol az állam szerepvállalása szintén gyökeresen eltérő volt, mint a korabeli Európában. Ez pedig a hitelezés. A középkori Európában az állam legfeljebb adósként tudott megjelenni a hitelügyleteknél, ennek elsősorban az volt az oka, hogy a keresztény vallás tiltotta a haszonszerzés céljából történő pénzkölcsönzést. Ugyanebben az időben Indiában éppen ellenkező volt a helyzet: az uralkodók esetenként tömegesen hiteleztek alattvalóiknak, óriási összegeket mozgatva az ügyletek során. Muhammad bin Tuglak például jelentős mennyiségű pénzt és vetőmagot adott hitelre földműves alattvalóinak, Alauddin Hildzsi pedig kereskedőknek hitelezett. Az előbbi két példát az teszi különösen érdekessé, hogy mindkét uralkodó a Delhi Szultánátus nevű észak-indiai állam élén állt a Kr. u. 13-14. században. A szubkontinens területén ekkor a két legjelentősebb vallás a hinduizmus és az iszlám voltak. A hinduizmus nem ítélte el a hitelezést, csak a két legfelső kaszt számára tiltotta azt; az iszlám azonban – a kereszténységhez hasonlóan – elítélte ezt a tevékenységet. A Delhi Szultánátus államvallása pedig az iszlám volt.⁵

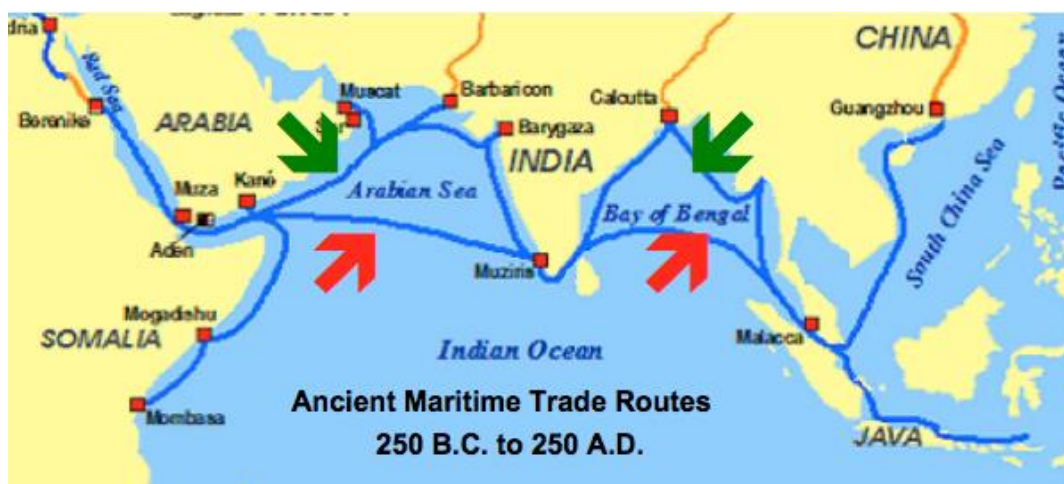
Indiai bronzpénz, Kr. e. 150 – Kr. u. 100 (Forrás: *numismatics.org*)

Ahogy azt már a korábbiakban említettem, az érméket fizetőeszközként legitimáló formai hagyomány több jelentős változáson is keresztülment, ami sok esetben külső hatásoknak volt köszönhető. Az ókorban a görögök, a görög mintákat felhasználó nomád törzsek és a rómaiak érméi gyakoroltak jelentős befolyást az indiai pénzverésre. Az első görög érme a Perzsa Birodalom közvetítésével jelentek meg Indiában, a görög hatás azonban Nagy Sándor hódításait követően vált igazán erőteljessé. Ez mind az érme megjelenésében, mind elkészítésük technikájában megmutatkozott. Az érmeképek ábrázolásain egyre inkább felismerhetővé váltak a görög stílus elemei, az érméken pedig görög nyelvű feliratok is helyet

---

⁵ Az indiai hitelezésről ld.: *Habib, Irfan: Usury in Medieval India. In: Comparative Studies in Society and History, 6. (1964.) 4. sz. 393-419. p.*

kaptak. Alapvető újítás volt a szintén görög hatásra elterjedő, verőtövek alkalmazásával történő pénzverés,⁶ ami körülbelül a Kr. u. 1. századra végleg kiszorította a korábban használt technikákat. Görög alapokra épült a szubkontinens környezetében élő nomád népek (a párthusokat, a szkítákat és a kusánokat érdemes kiemelni), illetve a mai Irán területén fekvő Szaszanida Birodalom pénzverése is. A görög mintát ezek a népek a saját ízlésüknek megfelelően módosították, az így előállított érmék stílusa pedig szintén hatással volt az indiai érmék megjelenésére. Nem elhanyagolható a római pénzek hatása sem: római befolyásra jelentek meg a szubkontinensen az aranyérmék, amelyeket a római pénzrendszer alapját képező denariusról dínárnak neveztek el. A Római Birodalom bukása utáni időszakban a legjelentősebb hatást az iszlám pénzverése gyakorolta az indiai érmékre. Az arab hatások a Kr. u. 8. században bukkantak fel először az indiai érméken, az első valóban a muzulmán stílusú pénzek mintájára készült érmék azonban csak a 12. században jelentek meg, miután Muizz-ad-Din Muhammed bin Szam muszlim államot alakított ki India északi területein. Az indiai pénzverés azonban nemcsak befogadott különböző külső hatásokat, hanem maga is jelentősen befolyásolta környezetét. Az indiai mintáknak fontos szerepük volt több délkelet-ázsiai államban, csakúgy, mint azokon a csendes-óceáni szigeteken, amelyek ma Indonéziához és a Fülöp-szigetekhez tartoznak.⁷

Ókori vízi kereskedelmi útvonalak Kr. e. 250 és Kr. u. 250 között

⁶ A tulajdonképpeni pénzverés verőtövekkel történik. Az eljárás során az előlap és hátlap negatív érmeképet ráfaragták egy-egy verőtőre. Ezután az egyik verőtövet rögzítették, ráhelyeztek egy már korábban a kész érme kívánt alakjára vágott fémdarabot, majd erre ráhelyezték a másik verőtövet. Ezután a felső verőtőre kalapáccsal egy erős ütést mértek, aminek hatására a verőtöveken lévő érmekép belenyomódott a közéjük helyezett fémlap két oldalába. Lényegében ez a technológia az alapja a mai fém pénzek elkészítésének is, napjainkban azonban már elektronikusan vezérelt gépek végzik ezeket a feladatokat.

⁷ Az indiai pénzverést ért külső hatásokról, illetve az indiai minták elterjedéséről ld.: *Jonathan, Williams*: i.m. 115–134. p.; *Cribb, Joe*: i.m.

Az érmék külső megjelenésének rendkívül fontos szerepe volt az indiai pénztörténetben, érdekes azonban, hogy nem csak fémből készült pénzeket használtak fizetőeszközként: a kauricsigák házai igen sokáig részei maradtak a szubkontinens pénzrendszerének.⁸ A kauricsigák kicsi, néhány centiméteres, világos színű, sima felületű háza a pénz megjelenése előtt használt fizetőeszközök legelterjedtebbike volt. Az apró csigaházakat világszerte alkalmazták, ám az esetek többségében az öntött, majd a vert pénz fokozatosan kiszorította őket a mindennapi forgalomból.⁹ A szubkontinensen használt kaurik többnyire a Maldív-szigetéről érkeztek, elsősorban Bengálba. Fizetőeszközként, a fémből készült pénzek mellett, azoknál kisebb értékű váltópénzként forogtak, elsősorban a helyi piacokon, de esetenként akár adózásra és büntetések megfizetésére is használták őket.¹⁰

Illés Kornél András

---

⁸ *Cribb, Joe*: i.m.

⁹ *Garami Erika*: i.m. 17–19. p.

¹⁰ *Yang, Bin*: The Rise and Fall of Cowrie Shells: The Asian Story. In: *Journal of World History*, 22. (2011.) 1. sz. 1–25. p.